

TÜRÜK

2026, Yıl/Year: 14, Sayı/Issue: 45, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / Date of Received: 13.02.2026

Kabul Tarihi / Date of Accepted: 20.05.2026

Sayfa / Page: 35-50

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / Writer:

Doç. Dr. Selami Alan

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve
Edebiyatı Bölümü

alanselami@gmail.com

İSTİKLÂL MARŞI'NDA ERDEMLİ İNSAN MODELİ

Öz

İstiklâl Marşı, son yüz yıl içerisinde dünyada en çok okunan metinlerden biridir ve böyle çokça okunmasında elbette Türkiye Cumhuriyeti'nin millî marşı olmasının etkisi büyüktür. Ancak bu marş sadece belli yer ve zamanlarda seslendirilmekle iktifa edilecek bir şiir değildir. Derin anlam zenginliğiyle, yazıldığı döneme olduğu kadar bugüne ve yarına da hitap eden bu metnin farklı açılardan ele alınıp çözümlenmesi ve metinde verilmek istenen mesajların halkın zihninde sürekli canlı tutulması gerekmektedir. Nitekim bu doğrultuda birçok çalışma yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir. Daha önce yapılan araştırmalara bir katkı mahiyetindeki bu çalışma da Mehmet Âkif'in İstiklâl Marşı'yla işaret ettiği insan modelini tespit etme gayesini taşımaktadır. Şairin gerek dünya algısını gerekse şiirin kaleme alındığı dönemleri nasıl yorumladığını ve bunlardan hareketle nasıl bir yaşam tarzı ve karakter yapısı önerdiğini metin üzerinden okumayı hedeflemektedir. Bu bağlamda Mehmet Âkif'in şiirde yer verdiği insan modeli ve yaşam tarzı, erdem kavramı çerçevesinde değerlendirilmiş ve okura sunduğu örnek kahramanın nitelikleri belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Âkif Ersoy, Millî Marş, İstiklâl Marşı, Erdem, Kimlik İnşası.

THE VIRTUOUS HUMAN MODEL IN THE NATIONAL ANTHEM

Abstract

The National Anthem of Independence is one of the most widely read texts in the world over the last century, and its status as the national anthem of the Republic of Türkiye plays a significant role in this widespread recognition. However, this anthem is not merely a poem to be recited on specific occasions. With its profound and rich meanings, it speaks not only to the era in which it was written but also to the present and the future. Therefore, it is essential to analyze the text from various perspectives and to keep its messages constantly alive in the public consciousness. Accordingly, numerous studies have been conducted and continue to be carried out. This study aims to contribute to these works by identifying the model of humanity that Mehmet Âkif points to in the National Anthem. It seeks to interpret the poet's worldview and his perspective on the periods in which the poem was composed, and, based on these, to read the lifestyle and character structure he proposes through the text. In this context, the human model and lifestyle presented by Mehmet Âkif in the poem are evaluated within the framework of the concept of virtue, and the qualities of the exemplary hero offered to the reader are determined.

Keywords: Mehmet Âkif Ersoy, National Anthem, Independence March, Virtue, Identity Construction.

Giriş

Yirminci yüzyılın ilk çeyreği, Osmanlı Devleti'nin mecburiyetten ötürü kimlik değiştirerek Türkiye Cumhuriyeti'ne dönüştüğü bir zaman dilimidir. Son birkaç asır içerisinde dünyadaki siyasî, askerî, fikrî, ekonomik ve teknolojik dengelerin değişmesi, devleti kozmopolit bir yapıdan daha ulusal bir forma geçiş yapmak zorunda bırakmıştır. Bu mecburî dönüşüm, Osmanlı kimliğini benimseyen, düşman karşısında varlığını ve devletini muhafaza etmek isteyen herkese oldukça zorlu yıllar yaşatmıştır. Uzun süren savaşlar, karşılaşılan ihanetler, maruz kalınan zulümler, yitirilen insanlar, kaybedilen topraklar, elden çıkan mülkler ve yaşanan yoksulluklar gibi değişik etkenler neticesinde halkta maddî ve manevî bir yorgunluk peydah olmuştur. Ancak bütün bu olumsuzluklara rağmen Türk toplumu, bağımsızlığından vazgeçmemiş ve millî bir mücadele başlatmıştır. Yaşlı genç, kadın erkek demeden herkes kendine düşen görevi yerine getirmek için uğraşmıştır. Bu bağlamda dönemin mütefekkir, münevver, bürokrat, vaiz, hatip, yazar veya şairler gibi toplum üzerinde etkili olan kişiler de halkı bilinçlendirmeye ve cesaretlendirmeye çalışmışlardır.

İstiklâl Marşı, millet olarak topyekûn girişilen bu Millî Mücadele'nin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Yurdu dört bir taraftan kuşatan düşman ordularını mağlup edebilmek ve vatan topraklarından çıkartabilmek için halkın millî ve manevî duygularını yükselterek onları gayrete getirmek amacıyla Maarif Vekâleti tarafından bir güfte yarışması düzenlenmiştir. Orduya ve millete moral kazandıracak bir marş yazılmasını hedefleyen bu yarışma, *Hâkimiyet-i Milliye* ve *Açıksöz* gazetelerinde farklı günlerde birkaç kez şu şekilde ilan edilmiştir:

“Şairlerimizin nazar-ı dikkatine:

Milletimizin dâhili ve harici İstiklal uğruna girişmiş olduğu mücadeleyi ifade ve terennüm için bir İstiklal Marşı, Umur-u Maarif Vekâleti Celilesi'nce müsabakaya vazedilmiştir. İşbu müsabaka, 23 Kanun-i evvel 1336 tarihine kadar olup bir heyet-i edebiye tarafından gönderilen eserler arasından intihap olunacak ve kabul edilen eserin güftesi için beş yüz lira mükâfat verilecektir. Ve yine laakal beş yüz lira tahsis edilecek olan beste için bilahare ayrıca müsabaka açılacaktır. Bütün müracaatlar Ankara'da Büyük Millet Meclisi Maarif Vekâletine yapılacaktır” (*Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Teşrinievvel 1336 / 25 Ekim 1920).

Son başvuru tarihi 23 Kanunuevvel 1336 / 23 Aralık 1920 olarak belirtilen müsabakaya çok sayıda müracaat olmuştur. Bu sayı birçok kaynakta 724 olarak belirtilmektedir. Ancak Meclis'teki marş tartışmaları esnasında tutulan tutanaklarda yarışmaya kaç eserin katıldığına açıklanmaması, başvuru için belirlenen sürenin kısalığı, dönem itibariyle iletişim ve ulaşım araçlarının kısıtlı olması gibi nedenlerden hareketle bu sayıya kuşkuyla yaklaşanlar olmuştur. Buna karşın kesin olan husus ise son başvuru tarihi itibariyle gönderilen eserlerin komisyon tarafından beğenilmediği ve ödül konduğu için yarışmaya katılmayan Mehmet Âkif'in bu yarışma kapsamında bir eser kaleme alması için, dönemin Maarif Nazırı Hamdullah Suphi'nin [Tanrıöver] ricası üzerine Karesi (Balıkesir) Mebusu Hasan Basri [Çantay] tarafından ikna edildiğidir.

Müsabaka birincisi için belirlenen beş yüz liralık mükâfatın kaldırılması şartıyla şiir yazma teklifini kabul eden Mehmet Âkif¹, çalışmasını kısa sürede tamamlayıp 7 Şubat 1921 tarihinde Maarif Vekâleti'ne ulaştırır. İstiklâl Marşı başlığı ve “Kahraman Ordumuza” ithafıyla sunulan bu şiir ilk kez *Sebîlürreşâd* dergisinin 17 Şubat 1921 tarihli sayısında yayımlanır. Bundan dört gün sonra ise Kastamonu'da çıkan *Açıksöz* gazetesinin sayfaları vesilesiyle halka ulaşır (Okay 2001:355). Büyük Millet Meclisi'nde 26 Şubat 1921 ve 1 Mart 1921 tarihlerinde yapılan oturumlarda elemeyi geçen diğer şiirlerle birlikte değerlendirilir. Neticede İstiklâl Marşı, Meclis'in 12 Mart 1921 tarihli oturumunda mebusların çoğunluğunun oyuyla millî marş olarak resmen kabul edilir.

Mehmet Âkif, ömrü boyunca milletin derdiyle dertlenen biridir. Kaleme aldığı yazı ve şiirleriyle, verdiği vaazlarla, yaptığı mitinglerle bu dertten kurtulmanın yol ve yöntemini halka aktarmaya çalışan bir münevverdir. Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı gibi Osmanlı Devleti'nin sonunu hazırlayan büyük yıkımlara şahitlik etmiş, bu savaşlar sırasında halkın yaşadıklarını bizzat hissetmiştir. “Bütün vatan sathının bir mezar gibi görüldüğü bu devrede Akif, genelde Müslümanları özelde insanımızı içine düştükleri ümitsizlik ve atalet batağından çıkarmak için sürekli feveran” (Aydın 2017:108) etmiştir. Zira *Sırât-ı Müstakîm* dergisi ve sonraki adıyla *Sebîlürreşâd* dergisinde yayımladığı mensur ve manzum eserlerle milletin duygularına tercüman olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla diğer şiirlerinde olduğu gibi, İstiklâl Marşı'nda da bir taraftan milletin duygu ve düşüncelerini dile getirmiş, bir taraftan da uzun savaş yılları içerisinde enerjisi tükenen, morali bozulup umudunu kaybedenlere bağımsızlık yolunda umut ve azim aşılamıştır.

¹ Ödülün kaldırılması şartıyla yarışmaya katılan Mehmet Âkif, “yarışma sonunda verilecek olan 500 lirayı, Maârif Vekaleti'nin ısrarı ve zorlamaları üzerine almış ve fakir çocuk ve kadınlara örgü öğretmek üzere kurulan Dârülmesaî'ye vermiştir. Halbuki Burdur Mebusu ve Maârif Encümeni Reisi Âkif'in bir paltosu bile yoktur. O günlerde Ankara'nın kuru soğuşunda eski bir ceketle dolaşmakta olan Âkif, aşırı soğuk ve yağmurlu günlerde arkadaşı Baytar Şefik Bey'in muşambasını ödünç almaktadır” (Çetişli 2002:135).

Mehmet Âkif'e göre istiklâl; hür, müreffeh ve huzur dolu bir hayatın adıdır. Nitekim onun bu konudaki düşünce ve inancı, “milletin bağımsızlığına kasteden emperyalistlere karşı bir protesto mahiyetinde yazdığı İstiklâl Marşı'nda saklıdır” (Koçin 2022:18). Din, vatan ve millet sacayağının üstünde gördüğü istiklâlin kazanılmasını ve muhafaza edilmesini ise düşmana karşı verilecek mücadeleye bağlar. Müslüman kimliği altında gerçekleştirilecek bu mücadele hem maddî hem de manevî boyuttadır. Kendi dinini, kültürünü, değerlerini korurken dünyadaki ilmî gelişmeleri takip edip muasır teknolojiye ulaşmak gerekmektedir. Bu bağlamda Mehmet Âkif, İstiklâl Marşı'nda sadece milletin kahramanlık dolu destanını yazmamış, milleti sıkıntılarından kurtarıp daha ileri medeniyet seviyesine taşıyacak insan modelinin tanımını da yapmıştır.

Her Devrin ve Her Toplumun Hayali: Erdemli İnsan

Takvimler, mekânlar ve kültürler değişse de her toplum, mensubiyetindeki bireylerden belli beklentiler içindedir. Bu beklentiler, toplumların öncelikle değerlere göre bazı farklılıklar göstermekle birlikte temel özellikler bağlamında genelde benzer niteliktedir. Örneğin sadece kendisi için yaşamayan, çevresindeki insanların haklarına saygı duyan, sosyal hayata katkıda bulunan, problem değil çözüm üreten kişiler her toplumun sahip olmayı arzu ettiği insan tipleridir. Çünkü devlet sisteminin işleyebilmesi ve binlerce, hatta milyonlarca insanın bir arada yaşayabilmesi için uyum ve düzen şarttır. Bu nedenle her toplum, bünyesindeki bireyleri gerek aile ortamında gerekse görevlendirilen kurumlar aracılığıyla hem fiziksel hem de ruhsal açıdan yetiştirmeye çalışır. Başka bir ifadeyle, mümkün olabildiğince her ferdi erdemli hâle getirmeyi hedefler.

Erdem kavramı *Türkçe Sözlük*'te; “1. Ahlakın övdüğü iyi olma, alçak gönüllülük, yiğitlik, doğruluk vb. niteliklerin genel adı; fazilet. / 2. İnsanın ruhsal olgunluğu.” (2011:806) şeklinde açıklanır. Köken itibarıyla Eski Türkçeye dayanan kelimenin mana bakımından “er'e, erkişiyeye, erkeğe yaraşan” anlamına geldiği ve Moğol dilindeki erdem sözcüğüyle eş kökenli olduğu belirtilir (Eyuboğlu 1988:110). İngilizcedeki Latince “vir” (er) köküne dayanan ve “ahlaki güç, yüce karakter, iyilik; (savaşta) yiğitlik, kahramanlık, mertlik ve cesaret; mükemmellik, değer” anlamlarına gelen “virtue” kelimesi ile büyük oranda kavramsal bağdaşıklık göstermektedir (Arıkan 2018:595). Ayrıca *Türkçe Sözlük*'teki tanımın içinde de belirtildiği üzere Arapça “fazilet” kelimesinin yerine kullanılmaktadır. Bu bağlamda “fazilet” kelimesi lügatte; “Dürüstlük, iffet, nâmus, merhamet, alçak gönüllülük, yiğitlik, sadâkat, adâlet, kerem ve ihsan gibi ahlâkî meziyetlerin hepsine anında verilen isim, erdem. / 2. Kıymet, değer ve üstünlük, meziyet.” (Kubbealtı Lügatı) ifadeleriyle açıklanmaktadır. Yine “fazilet” kelimesi; “İnsâniyyetin kıymetini artıran kök değerler; kişiyi diğerlerinden üstün kılan meziyetler; mürüvvet ve fütüvvet dâiresinde insânı yücelten ahlâkî vasıflar” (Dağlar 2025:391) şeklinde anlamlandırılmaktadır. Nitekim yapılan bu tanımlamalardaki açıklamalardan hareketle “erdem” kavramıyla ilgili kelimeleri gruplandırmak mümkündür. Bu doğrultuda, “erdem” kavramının karşılığı olan “fazilet” kavramı için yapılan izahat esas alınarak kelimeler şöyle gruplandırılabilir:

İnsâniyyetin kıymetini artıran kök değerler: Ahlaklı olmak, doğruluk, iyilik, dürüstlük, alçak gönüllülük, iffet, nâmus.

Kişiyi diğerlerinden üstün kılan meziyetler: Bilgi, bilgelik, yetenek, beceri, yüce karakter, mükemmellik, değer ve üstünlük, meziyet, insanın ruhsal olgunluğu.

Mürüvvet² ve fütüvvet³ dâiresinde insânî yücelten ahlâkî vasıflar: Yiğitlik, kahramanlık, mertlik ve cesaret, sadâkat, adâlet, merhamet, kerem ve ihsan.

İlk grupta sıralanan vasıflar aslında bütün insanlarda bulunması arzu edilen genel özelliklerdir. Bunları yerine getirebilmek kişisel üstünlük veya zekâ gerektirmez. Dolayısıyla herkesten bilge ya da cesur olması beklen(e)meyebilir; fakat ahlaklı, iyi, doğru, dürüst ve namuslu olması istenir. Bir anlamda bu meziyetler insan olmanın temel şartlarıdır. Erdemli insan bu temel şartların üzerine ikinci ve üçüncü grupta belirtilen nitelikleri de ekleyebilen kişidir. Başka bir ifadeyle o; kendini yetiştirmiş, gündelik hayatta boş işlerle uğraşmayıp ulvî bir gaye peşinde koşan ve aynı zamanda diğer insanlara karşı sorumluluk bilinci taşıyan, âlicenap bir karakterdir. Toplum içinde kendinden emin olunan, verdiği sözü yerine getiren, başkalarına yaranmak için inanmadığı değerleri savunmayan, bozgunculuk yapmayan, îsar sahibi bir şahsiyettir (Türkan 2023:31). Peş peşe sıralanan bu olumlu özellikleri daha da arttırmak mümkündür. Netice itibarıyla erdemli insan, kendinden beklenilenin hep daha fazlasını icra etmeye çalışan ve her yönüyle başkalarına örnek olan bir rol-modelidir.

Mehmet Akif, tarif edilen bu erdemli insan modeline bizzat uyan timsal şahsiyetlerden biridir. Neredeyse bütün hayatını dinine ve milletine adanmış bir aksiyon insanıdır. Zira sadece köşesine çekilip duygu ve düşüncelerini yazıya aktarmakla kalmamış, “aynı zamanda doğru bildiği şeyleri yapmaya çalışan, hareketlerini, samîmî duygularına uygun düşürmeye uğraşan, bir cemiyet adamı” (Düzdağ 1996:171) olmuştur. Hatta cemiyetle o kadar bütünleşmiştir ki uzun bir dönem hayatında kendine ayıracak zamanı kalmamıştır. “Bunun için, edebiyat anlayışına uygun olarak kendisi gibi, şiiri de cemiyetle beraber” (Yetiş 1992:2) yaşamıştır. Edebiyatı/şiiri içtimai meseleleri ele almak, sosyal problemleri dile getirip çözüme kavuşturmak için bir araç olarak kullanmıştır. Bir bakıma edebiyatı/şiiri, toplumun kendini görüp yaşamına çekidüzen vereceği bir aynaya dönüştürmüştür. Aynaya yansıttığı görüntüleri ise perdeler arkasına gizlemeden, tumturaklı kelimelerle süslemeden, dolambaçlı yolları dolaşmadan, dosdoğru şekilde aktarmıştır. “Sözüm odun gibi olsun; hakikat olsun tek!” (Ersoy 2014:404) kâidesini ömrü boyunca şiar edinmiş ve şartlar zorladığı için ya da kişisel menfaat elde etmek uğruna inandığı değerleri dile getirmekten ve bu yolda mücadele etmekten asla vazgeçmemiştir. “O inandığı gibi yaşamış ve inandığından, doğru bildiğinden başka bir şeyi söylememiş olmak gibi bir mü’min dürüstlüğüünün, bir eğitimci kimliğinin ve imtiyazının/ayrıcalığının sahibi” (Çakan 2006:72-73) olmuştur. Nitekim Mehmet Âkif, Nurettin Topçu’nun ifadeleriyle “vekar dolu bir alın, hayâ dolu bir çehre; şiddet dolu bir bakış, iman dolu bir sine”ye (Topçu 1970:23) sahip ve eylemiyle söylemi hep aynı olan kişiliğiyle erdemli insan modeline bizzat örnek teşkil eden ideal bir şahsiyettir.

Hatibinden Muhatabına: İstiklâl Marşı

İstiklâl Marşı, insanları harekete geçirmek amacıyla yazılmış bir şiirdir. Kültürlerini, değerlerini, tarihlerini hatırlatıp kendi hakiki kimliklerine dönmeleri için bir çağrıdır. Başka bir ifadeyle, bir kimlik farkındalığı kazandırma şiiridir. Bu bağlamda şiirde dikkate alınan kişiler şu şekilde gruplandırılabilir:

² **Mürüvvet:** “1. insâniyet, mertlik, yiğitlik. 2. cömertlik, iyilikseverlik” (Devellioğlu 1997:736).

³ **Fütüvvet:** “1. soy temizliği. 2. mertlik, yiğitlik, gençlik, delikanlılık. 3. cömertlik, elaçıklığı” (Devellioğlu 1997:272).

1- Hatip: Kimliğinin ve kişiliğinin farkında olup çağrışı gür bir sesle gerçekleştiren/ler (ben/biz)

2- Muhatap: Çağrının muhatapları yani özünü unutup yılgınlığa ya da gaflete düşen/ler (sen/siz)

3- Düşman: Milletten varlığına düşman olan/lar (öteki/ötekiler)

İstiklâl Marşı, neredeyse baştan sona, “ben/biz” şiiridir.⁴ Marşın girişinde ikinci tekil şahsa hitaben kullanılan “korkma” ifadesinin bile özünde “ben” saklıdır. Zira bu ifade; yurdunu, milletini sahiplenen ve bütün dertleri sırtlanmaya hazır, imanlı ve korkusuz bir şahsiyetin sesidir. Mehmet Âkif’in şiirde her yönüyle erdemlilik timsali bir kahraman olarak sunduğu bu kişinin vasıfları sonraki başlıkta detaylıca ele alınacaktır.

Şiirdeki çağrının muhatabı olan “sen”, yılgınlığa ya da gaflete düşerek asıl kimliğinden uzaklaşanlardır. “Arkadaş!” diye seslenen bu kişilere yönelik kurulan cümlelerdeki dokuz fiilden altısı olumsuzluk eki taşımaktadır.⁵ Olumlu olan üç fiilde ise “sen” diye hitap edilen kişilerin gerçekleştirmeleri gereken hususlar ifade edilmektedir. Dolayısıyla normalde yapmaları gereken iş ve eylemleri ya tam manasıyla yapmadıkları ya da artık yapmaktan vazgeçmek üzere oldukları anlaşılmaktadır. Mesela düşman karşısında umutsuzluğa kapılıp mücadeleyi kaybedeceklerini düşünmektedirler. O yüzden onlara iki farklı yerde “Korkma!” denilmektedir. Diğer mısralarda da

⁴ İstiklâl Marşı’nda “ben/biz” ya da “benim/bizim” düşüncesinin yer aldığı mısralar şunlardır.

Sönmeden **yurdumun** üstünde tüten en son ocak.

O **benim milletimin** yıldızıdır, parlayacak;

O **benimdir**, o **benim milletimindir** ancak.

Çatma, **kurban olayım** çehreni ey nazlı hilâl!

Kahraman **ırkıma** bir gül... ne bu şiddet bu celâl?

Sana olmaz dökülen **kanlarımız** sonra helâl,

Hakkıdır, Hakk’a tapan, **milletimin** istiklâl.

Ben ezelden beridir hür **yaşadım**, hür **yaşarım**.

Kükremiş sel **gibiyim**; **bendimi** çiğner, **aşarım**;

Yırtarım dağları, enginlere **sığmam**, **taşarım**.

Benim iman dolu **göğsüm** gibi **serhaddim** var.

Arkadaş! **Yurduma** alçakları uğratma sakın;

Cânı, cânânı, bütün **varımı** alsın da Hudâ,

Etmesin tek **vatanımdan beni** dünyâda cüdâ.

Ruhumun senden, İlahî, şudur ancak emeli:

Değmesin **ma’bedimin** göğsüne nâ-mahrem eli!

Ebedî **yurdumun** üstünde **benim** inlemeli

O zaman vecd ile bin secde eder –varsa- **taşım**;

Her **cerihamdan**, İlahî, boşanıp kanlı **yaşım**,

Fıskırır rûh-i mücerred gibi yerden **na’sım**;

O zaman yükselerek Arş’a değer, belki **başım**.

Olsun artık dökülen **kanlarımın** hepsi helâl.

Ebediyen sana yok, **ırkıma** yok izmihlâl:

Hakkıdır, hür yaşamış **bayrağımın** hürriyet;

Hakkıdır, Hakk’a tapan **milletimin** istiklâl!

⁵ Mehmet Akif’in “sen” diye bu kişilere hitap ettiği mısralar ve fiiller şunlardır:

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;

Ulusun, **korkma!** Nasıl böyle bir imânı boğar,

Arkadaş! Yurduma alçakları **uğratma** sakın;

Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.

Bastığın yerleri "toprak!" diyerek **geçme, tanı!**

Düşün altındaki binlerce kefansız yatani.

Sen şehid oğlusun, **incitme**, yazıktır atanı;

Verme, dünyâları alsan da bu cennet vatani.

benzer şekilde yurda alçakları uğratmamaları, düzenlenen hayâsızca akına karşı gövdelerini siper etmeleri, bastıkları yerleri sıradan “toprak” görerek geçmemeleri, bu toprakların altında yatan binlerce şehidi düşünüp buraları tanımaları, atalarını incitmemeleri ve karşılığında ne teklif edilirse edilsin bu vatani asla vermemeleri vurgulanmaktadır. Yurt, toprak, vatan, tarih, ata, şehit gibi kimliksel kavramlar aracılığıyla bu kişilerin uyanmaları ve öz benliklerine dönmeleri hedeflenmektedir. Böylece onlar da şiirin geneline hâkim olan “ben/biz” bilincine davet edilmektedir.

İstiklâl Marşı’nda muhatap alınan ikinci tekil şahsın asıl kimliğine dönüp “ben/biz” bilincini kazanabilmesi “öteki”ni tanıması ve onun farkına varmasıyla mümkündür. Zira bir kimliğin oluşabilmesi veya ortaya çıkabilmesi için her zaman “öteki”ye ihtiyaç vardır. Kişinin kendi kendini tanıması ve tanımlaması için bir başlangıç noktası, bir kıstas değeri şarttır. “Kendisinin kimlerden olduğunu belirten bir kişi, bilerek veya bilmeyerek, kimlerden olmadığını ya da kimlere karşı olduğunu da söylemiş olur. Yani, kendi kimliğini tanımlamak, bulmak ve korumak için illaki bir ‘öteki’ veya ‘ötekileri’ oluşturur ve onların karşısında yer alır” (Alan 2018:8-9). Bu nedenle İstiklâl Marşı’nda gerek dolaylı gerekse açık şekilde “öteki”ne yer verilir. Her zaman hür yaşamış bir millete zincir vurmaya kalkan çılgın, garbın âfâkını saran çelik zırhlı duvar, uluyan “medeniyet” adlı tek diş kalmış canavar, yurda hayâsızca akın düzenleyen alçaklar, millete nâmahrem olan yabancılar ise “öteki”ni tanımlamak için kullanılan ifadelerdir.⁶ Teknolojik imkânlarla donanan “öteki”nin acımasızlığı, çılgınlığı, utanmazlığı, yabancılığı ve ahlaksızlığı dile getirilerek şiirin hem hatibi hem de muhatapı için bir kıstas oluşturulur. Bir taraftan şiirdeki muhatap ikinci tekil şahıs için tanıması ve tedbir alması gereken düşmanın özellikleri sıralanırken diğer taraftan kainattaki her şey zıddıyla kaimdir hükmünce hatibin yani “ben”in üstün vasıfları öne çıkarılmış olur.

İstiklâl Marşı’nda Erdemli Bir Hatip

İstiklal Marşı, olumsuzluk eki almış bir fiille, “Korkma” hitabıyla başlar. Yayımlandığı andan itibaren birçok tartışma ve değerlendirmeye konu olan bu hitabın nedeni, anlamı, telmihi ve muhatapı üzerine birçok çalışma yapılmış ve yazı yazılmıştır. Ancak bahsedilen unsurlar kadar mühim olan bir husus, hitabı gerçekleştiren hatibin kimliği ve kişiliğidir. Aslında herhangi bir kurmaca metin okunmaya başlandığı andan itibaren sesi duyulmaya, varlığı hissedilmeye başlanan kişi, şairin/yazarın ötesinde varlığa sahip biridir. Başka bir ifadeyle, metnin anlatıcısı/seslendiricisi ile şairini/yazarını, farklı şahsiyetler olarak değerlendirmek mümkündür. Eseri kaleme alanla metinde anlatıcı görevi yüklenilenin her zaman aynı kişi olması beklenemez. Bu durumun şiir için de geçerli olduğu düşünülebilir. Yani bir şair şiirini kaleme alırken gerçek hayattaki kimliğinden, duygu ve düşüncelerinden uzaklaşıp başka bir insan hâline bürünebilir. Metnin hatibi/anlatıcısı ile sanatkârı arasındaki ayrıma dikkat edilmesini gerektiren bu husus, manzum veya mensur formdaki kurgusal/tahkiyeli eserlerde çok daha belirgin olmakla birlikte, şiirler için de söz konusudur. Öyle

⁶ Mehmet Akif’in “öteki”lere yer verdiği mısralar ile attığı vasıf ve fiiller şunlardır:

Hangi **çılğın** bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Garb’ın âfâkını sarmışsa **çelik zırhlı duvar**;
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imâmı boğar,
"Medeniyet!" dediğin **tek diş kalmış canavar**?
Arkadaş! Yurduma **alçakları** uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu **hayâsızca akın**.
Değmesin ma’bedimin göğsüne **nâ-mahrem eli**!

ki saf şiir anlayışıyla oluşturulmuş şiirlerde bile, metin okunurken sesi işitilen şahıs ile şair farklılık arz edebilir. Bu farklılık -her ne kadar Mehmet Âkif'in şahsiyeti ile İstiklâl Marşı'ndaki hatibin vasıfları çok benzer olsa da- İstiklâl Marşı'nda da mevcuttur. Ayrıca Mehmet Âkif, "edebiyattan ahlakî, içtimâî bir faide" (Eşref Edip 1962:29) bekleyen bir şairdir. Edebiyatı daha ziyade toplumda gördüğü problemlere mukabil sunduğu çözüm önerileri için bir araç olarak kullanır. Anlatımında çoğunlukla, halkın rahat anlayıp ibret alabileceği tarzda manzum hikâyelere yönelir. Hatta "Türk edebiyatında manzum hikâyenin en özgün örneklerini" (Güneş 2016:30) verir. Dolayısıyla tıpkı bir hikâye yazarı gibi eserlerinde sözü genelde itibarî bir varlık olan anlatıcıya bırakır. Nitekim şairin genel olarak benimsediği ve uyguladığı bu tahkiyeli anlatım tarzının şiirlerinin geneline sirayet ettiği söylenebilir.⁷

İstiklâl Marşı'nda şairin temsilcisi ve sözcüsü konumundaki hatip, erdemli insan profiline uyan örnek bir şahsiyettir. Daha marşın ilk kelimesi olan "korkma" fiilindeki güçlü söyleyiş ve bu kelimenin devamında kurulan cümledeki kararlı ve inançlı vurgu bile şiirde hatibin nasıl erdemli bir karakter olarak kurgulandığının işaretidir. Nitekim bu kurgu, şiirin tamamına hâkim vaziyettedir. Neredeyse şiirdeki her kelime ve cümleden, bu erdemli hatibin vasıflarına ulaşmak mümkündür. Bu bağlamda, İstiklâl Marşı'nda rol model olarak sunulan bu erdemli hatibin özelliklerini belirlemek için yapılacak tespitlerin derli toplu olması adına, yukarıda "erdem" kavramıyla ilgili kelimeler için yapılan gruplandırma kullanılacaktır.

İnsaniyetin kıymetini artıran kök değerler

İnsan, anne karnında var olduğu andan itibaren gelişim içerisinde olan bir varlıktır. Doğumdan önce fiziksel olarak gözlemlenen bu ilerleme, doğum sonrasında sosyal ve ruhsal boyutlar da kazanmaktadır. Zira dünyaya gelen bir kişinin halk nezdinde kabul görmesi ve kendine yer bulması için sadece bedensel olarak büyümesi yeterli değildir. Dolayısıyla ondan, öncelikle dâhil olduğu toplumsal normlara uyup düzeni bozmaması, akabinde ise var olan içtimai sisteme katkı sağlayıp destek olması beklenmektedir. Toplumdaki diğer insanlara karşı saygılı olması ve kendi hakları kadar onların haklarını da düşünüp gözetmesi istenmektedir. Bu anlamda bir kişinin ideal insan kimliğine ulaşabilmesinin, erdemli insan modelinin temel nitelikleri olarak sayılabilecek ahlaklılık, iyilik, doğruluk, dürüstlük, alçak gönüllülük, iffetlilik ve namusluluk gibi değerlere bağlı olduğu söylenebilir.

Mehmet Âkif İstiklâl Marşı'nda, insaniyetin kıymetini arttıran bu kök değerler kapsamında ahlak, iffet ve namusa yer verir. Fakat bu kavramları doğrudan kullanmaz. Bu değerleri vurgulamak için "öteki"ne vafedilen tezat kavramlardan bahseder. Mesela, "Arkadaş! Yurduma alçakları uğratma sakın; / Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın." mısralarında geçen "alçaklar" ve "hayâsızca akın" ifadeleriyle, bir taraftan erdemli insanın mücadele etmesi gereken hususları söylerken diğer taraftan aslında erdemli insanın sahip olması gereken nitelikleri vurgular. Bu ifadelerin sözlük anlamları; "Alçak: Bile bile en kötü, en ahlaksızca davranışlarda bulunan, aşağılık,

⁷ Mehmet Âkif'in tahkiyeli bir üslubu tercih etmesi sebebiyle bazı edebiyat eleştirmenleri, onun şair olmadığını iddia etmişlerdir. Ancak bu yorumlar gerek Mehmet Âkif'i iyi tanıyamamaktan gerekse o dönem toplumunu derinden sarsan gelişmeleri göz ardı etmekten kaynaklanmaktadır. Çünkü Âkif, "asrın en büyük devletlerinden birinin, arka arkaya savaşlarla coğrafyasının gittikçe küçüldüğüne, yok olmaya mahkûm edildiğine şahit olmuştur. Bir toplumun böyle bir devresini yaşayan bir şairin, şair yaratılmış bir insanın, kendisini bir ölüm-dirim kavgası içinde bulunduğu şuuruna varması kadar tabii ne olabilirdi? [Nitekim] şair tabiatını o, iradesiyle ve bir kararla boğmak, onun yerine bir idealisti, bir ahlâkçıyı koymak istemiştir" (Okay 1989:42-43).

soysuz, namert, rezil, hain” (TDK 2011:86), “Hayâsız: Utanma duygusu olmayan, sıkılmayan” (TDK 2011:1068) şeklindedir. Dolayısıyla bu vasıflardaki ötekilere/düşmanlara karşı duracak kişinin sıralanan bu tanımlamaların tam tersi özelliklere sahip olması gerekmektedir.

İstiklâl Marşı’nda ötekiler/düşmanlar için kullanılan “alçak” ve “hayâsız” kavramları rastgele ve öylesine seçilmiş ifadeler değildir. Bir anlamda, o gün için Osmanlı topraklarına ve Müslüman halka yapılan saldırılara karşı bir tepkidir. Zira Birinci Dünya Savaşı sonunda imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması’ndan hareketle çeşitli bahaneler üreterek Osmanlı Devleti’nin topraklarını işgal etmeye başlayan İtilaf Devletlerinin askerleri ve onlardan güç alan çeteler, Anadolu’nun birçok yerinde Osmanlı vatandaşlarına çeşitli baskı, zulüm ve işkenceler gerçekleştirmişlerdir. İnsanî, hukukî ve ahlakî değerleri hiçe sayarak birçok insana saldırmış, eziyet etmiş, yaralamış, tecavüz etmiş ve birçoğunu katletmişlerdir.⁸ Öyle ki sadece insanlara değil yerleşim yerlerine, evlere, mabetlere ve hatta mezarlara saldırmış, buraları yakıp yıkarak harabeye çevirmişlerdir. Mesela, Bursa’yı işgal eden Yunan askerleri sırf eğlenmek için şehrin kutsal mekânlarını bombalamış ve Nilüfer Sultan’ın türbesini harap bir mezarlık hâline getirmişlerdir. Yunan Başbakanı Eleutherios Venizelos’un oğlu Sofokles/Sophoklis de Türk tarihine hakaret etmek ve halkın manevi duygularını rencide etmek maksadıyla Osman Gazi Türbesi’ne girmiş ve orada bulunan sandukaya ayağını koyarak fotoğraf çektirmiştir (Sınar 2007:343). Osman Gazi’nin tabutuna basarak Türklerin tarihî değerlerini aşağılayan Sofokles, bu şekilde çektiği fotoğrafları dünya basınına servis etmiştir. Osman Gazi’nin türbesine yapılan bu saygısızlığın Türk milletinde uyandırdığı acı ve üzüntü, *Hâkimiyeti Milliye* gazetesinin 12 Temmuz 1920 tarihli sayısındaki “*Bahtsız Bursa*” başlıklı yazıda, “Türk’e verilen azapların en acısı” denilerek şöyle aktarılmıştır:

“Bahtsız Bursa, artık altı yüz senedir gönül verdiği Türkün sesinden uzak yabancı bayrakların gölgesinde sıtmalı bir halde kurtuluş yolunu bekliyor. Kara Osman’ın, Keşiş’in yamaçlarına yüksekten bakan türbesi artık bu, yeşil Türk beldesine başını uzatamaz. Başının üstünde parlayan bir Yunan satırı asılı. Günde beş defa bu fâni, toprak adamlarına ilk ümit sesini veren vakur minareler, minarelerinde cihat hutbeleri okunan camiler belki bir keyif için, bir eğlence için atılan bomba ve silâh seslerinin aksiyile inliyor. Nilüfer Sultan’ın asırlardır sönmeyen aşk fısıldayan türbesi, şimdi harap bir mezarlıktan başka bir şey değil, belki de bir penceresi bir Ayasofya eder denen Türk mabetleri yıkılıyor” (akt. Karaca 2021:91).

Bursa’nın işgali ve Yunanların edepsizce tavırları bütün halk gibi Mehmet Âkif’i de derinden etkilemiştir. Bu esnada mebus olarak Ankara’da bulunan Âkif, Bursa’ya dair işittiği elim haberler dolayısıyla hissettiği kederi “Bülbül” şiirinde dile getirmiştir. Kırlarda gezerken duyulan bir bülbül sesi üzerine kurgulanan bu manzumede, “Hayır, mâtem senin hakkın değil... Mâtem benim hakkım:

⁸ Konuyla ilgili yapılan araştırmalardan bazıları şunlardır: Sarıkoyuncu, Ali (1994), “Bilecik ve Çevresinde Yunan Mezalimi”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 10/28: 19-48.; Eyicil, Ahmet (2003). “I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Mücadelesi Sırasında Maraş’ta Ermeni Mezalimi”, *Belleten*, 67/250: 911-948.; Lüleci, Abdullah (2014). “I. Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Topraklarında Ermeni Casusluk Faaliyetleri ve Devletin Aldığı Tedbirler (1914-1918)”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 9/1: 249-268.; Lüleci, Abdullah (2017). “Savaşın Gölgesinde Ermeni Vahan Çetesi ve Faaliyetleri”, *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-III Bildiri Kitabı*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, s. 1401-1411.; Durukoğlu, Salim ve Özdemir, Betül (2015). “Türklerin Maruz Kaldığı İşkence, Sürgün, Katliam Ve Soykırım Kaynakçası”, *Düşünce Dünyasında Türkiz*, 6/32: 211-226.; Sofuoğlu, Adnan (2002). “Kurtuluş Savaşı Döneminde Kocaeli - Yalova - İznik Çevresinde Rum ve Ermeni Terörü”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 18/54: 795-814.; Aydın, Mithat (2023). “Yunanlılar İzmir’de; Yunan Mezalimi Hakkında Yeni Bilgi ve Belgeler”, *Belgi Dergisi*, 26: 273-75.; Kuzgun, Meral (2020). “Hâkimiyet-i Milliye Gazetesine Göre Maraş’ın Fransızlarca İşgali ve Ermeni Mezalimi”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (Özel Sayı), 17: 186-201.

/ Asırlar var ki, aydınlık nedir, hiç bilmez âfâkım!” mısralarıyla ızdırabını paylaşmaya başlayan Âkif ilerleyen mısralarda; “Çökük bir kubbe kalsın ma’bedinden Yıldırım Hân’ın; / Şenâ’atlerle çiğnensin muazzam Kabri Orhan’ın!” (Ersoy 2014:824) diyerek yukarıda bahsedilen meseleye atıf yapar. Memleketin içinde bulunduğu hâlin bir timsali olan Bursa’ya hayıflanıp feryat eden şair, vatan topraklarının ve kutsal değerlerin düşman ayaklarının altında çiğnenmesine katlanamaz. “Bülbül” şiirinde Bursa için dile getirdiği bu üzüntüyü ve duyduğu rahatsızlığı İstiklâl Marşı’nda ise genelleştirir. “Ruhumun senden, İlâhî, şudur ancak emeli: / Değmesin ma’bedimin göğsüne nâmahrem eli!” mısralarıyla bu durumu bir namus meselesi olarak yorumlar ve düşmanın gerçekleştirdiği “alçakça” ve “hayâsızca” taarruzun bir daha gerçekleşmemesi, kutsal değerlerin yabancıların eline düşmemesi adına Allah’a niyazda bulunur.

Millî ve manevî değerleri korumayı tavsiye eden bu mısralardan hareketle Mehmet Âkif’in alçaklığı, hayâsızlığı ve namahreme el uzatmayı tasvip etmediği görülmektedir. Öteki ya da düşman için bile tasvip edilmeyen bu olumsuz davranışların, İstiklâl Marşı’nın asıl muhatabı olan Müslüman halk tarafından yapılmasını ise asla kabul etmeyeceği aşikârdır. Başka bir ifadeyle Mehmet Âkif, edebî güzelliğini edepsizlik üzerinden göstermeye çalışmaktadır. Muhatablarını bir taraftan edepsizliğe karşı mücadeleye çağırırken diğer taraftan arka planda onların da bu tarz davranışlardan sakınmalarını öğütlemektedir. Buradan hareketle, İstiklâl Marşı’nda erdemli insan olmanın kök değerleri arasında sayılan ahlak, iffet ve namusun yüceltildiği ve insanların bu değerlere sahip çıkarak erdemli bireyler olmaya davet edildiği söylenebilir.

Kişiyi diğerlerinden üstün kılan meziyetler

Mehmet Âkif’in İstiklâl Marşı’nda erdemlilik timsali bir kahraman olarak sunduğu hatibin üstün meziyetlerinden biri, sarsılmaz bir imana sahip olmasıdır. Zaferin ve özgürlüğün muhakkak kazanılacağına dair bu imanlı duruş, marşın ilk kelimesinden son cümlesine kadar metne hâkimdir. Yalnız buradaki imanın iki boyutu vardır: İlki milletin azmine ve hürriyet aşkına itimat, diğeri ise Allah’ın vaadine sonsuz inanç şeklindedir. Nitekim hatibin dilinden aktarılan bu iman, marşa “korkma, sönmez, parlayacak, doğacaktır” gibi kesin yargı bildiren fiillerle yansıtılmıştır.

İstiklâl Marşı, hatibin millete duyduğu güveni ortaya koyan mısralarla başlamaktadır. Girişteki “korkma” nidâsı her ne kadar olumsuz bir ifade gibi görünse de aslında cesaret ve güven duygularını içermektedir. Zira dönem içerisinde yaşananlardan dolayı tereddüde düşmüş ve korkuya kapılmış şahıslara hitaben kullanılan bu ifadenin devamında, bağımsızlık mücadelesinin kazanılacağı kesin bir kararlılık ve inançla vurgulanmaktadır. “Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak; / Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.” denilerek milletin gerekirse son haneye ve son ferde kadar savaşaacağı, fakat bayrağı asla yere düşürmeyeceği belirtilmektedir. Sonraki mısralarda ise “benim milletim” tamlamaları kullanılarak hem millete duyulan güven pekiştirilmekte hem de mensubiyet dolayısıyla hissedilen gurur ima edilmektedir. Hatta bu mensubiyetin getirdiği memnuniyet şiirin geneline yayılarak şairin sözcüsü olan hatip, milletle bütünleştirilmektedir. Öyle ki metinde yedi kere yer verilen “ben” zamiriyle, isimlerde yirmi üç kere kullanılan birinci tekil şahıs iyelik ekiyle ve sekiz yüklemde geçen birinci tekil şahıs ekiyle sadece hatip değil, bütün millet kastedilmektedir. Örneğin, “Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.” veya “Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.” gibi mısralarda birinci tekil şahıstan ziyade “biz” anlamı öne

çıkarılmaktadır. Çünkü en eski zamanlardan beri özgürce yaşayanlar hatibin ataları, yani millettir. Düşmana karşı sınır boylarını koruyan ve koruyacak olan da sadece bir kişi değil, bütün millettir. Bu yönüyle metinde, özünü unutup yılgınlığa ya da gaflete düşen/lere seslenen hatip, bu imanlı milletin erdemli bir mümessilidir.

Milletin azmine ve hürriyet sevdasına güvenen hatibin hiç şüphe duymadığı diğer husus, Allah'ın yardımının muhakkak geleceğidir. Bu inancını da “Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın... / Kim bilir, belki yarın... belki yarından da yakın.” mısralarıyla yansıtmıştır. Çoğu kişinin karamsarlığı düştüğü zorlu bir dönemde hatibin bu kadar emin olmasının nedeni Kur'an-ı Kerim'deki ayetlere bağlanabilir. Kur'an-ı Kerim'deki, “Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü inkâr edenlerden başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez!” (2020b:251) meâlindeki Yûsuf Suresi'nin 87. ayeti ve “Ey iman edenler! Bir düşman birliği ile çatıştığımız vakit sebat ediniz ve Allah'ı çokça anınız ki zafer sizin olsun.” (2020a:696) meâlindeki Enfâl Suresi'nin 45. ayeti gibi ayetler onun dayanağıdır. Dolayısıyla İstiklâl Marşı'nda sözünü hatibe emanet eden Âkif; ümit, sebat ve gayret tavsiye edip neticesinde zafer müjdeleyen bunlar gibi ayetlerden ilhamla hem sağlam bir duruş sergilemiş hem de çevresindekilere güç vermiştir.

“Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın...” mısramında geçen vaad edilen günleri yine Kur'an-ı Kerim'i referans alarak farklı bir bakış açısıyla yorumlamak mümkündür. Zira Kur'an-ı Kerim'de, “Şüphesiz ki Allah, cennet karşılığında müminlerden canlarını ve mallarını satın almıştır. Allah yolunda savaşır, öldürür ve öldürülürler. (Bu) Tevrat, İncil ve Kur'an'da Allah'ın hak olan vaadidir. Kim Allah kadar sözüne bağlı olabilir ki? (O hâlde) yaptığımız bu alışverişten dolayı müjdelenin. En büyük kurtuluş budur işte!” meâlindeki Tevbe Suresi 111. ayet gibi birçok ayette asıl kazanç ve selamet kapısı olarak Allah yolunda şehadet gösterilmektedir. Bu sebeple “cihad ve şehitlik düşüncesi, müslüman nesillerin, daha ninnilerden itibaren almaya başladıkları bir kimlik terbiyesidir. ‘Ya gâzi ol, ya şehit’ telkinleri, müslüman yavruların kulaklarına okunan ezan ve kâmet'in yanında onların kişilik yapılarını dokuyan paha biçilemez mânevi değerlerdir” (Çakan 2006:94). Velhâsıl şuurlu şekilde yetişen ve yaşayan bir Müslüman için ulaşılabilecek en yüksek mertebelerden biri şehitliktir. Bu inanışa binaen Mehmet Âkif'in vaat edilen gün olarak şehadete ulaşma anını kastettiği düşünülebilir. Hiçbir maddî menfaat beklemeden vatan, millet ve din için feda edilen canlar sayesinde sadece dünyevî kurtuluşun değil, uhrevî kurtuluşun da sağlandığını işaret ettiği söylenebilir. Zaten sonraki mısralarda da defalarca şehitlik ve şehadet vurgusu yapması bu düşüncüyü desteklemektedir. Neticede şehitlik arzusu, imanın bir tezahürüdür. İnsanın kutsal gördüğü değerler uğruna kendi canından vazgeçebilecek ruhsal olgunluğa ulaştığının göstergesidir.

İmanından kaynaklanan güçle muhataplarına “Korkma” diye seslenen hatibin diğer birçok insandan üstün yönü/yönleri sadece bundan ibaret değildir. O; milletin tarihinden, ırkının kahramanlıklarından, vatanının güzelliklerinden ve hürriyetin nimetlerinden haberdar biridir. Aynı şekilde düşmanını da tanımaktadır. Hem onların sahip oldukları teknolojik imkânların hem de “medeniyet” adı altında yaptıkları “canavar”lıkların farkındadır. Sahip olduğu bilgileri ise bilgeliğe dönüştürmüştür. Milleti, düşmanlara karşı uyarmakta fakat onların karamsarlığa düşmelerine fırsat vermemektedir. Onlara tarihi hatırlatarak, çok zor şartlar altında olsalar bile bu zorlukları aşabileceklerini ve sonunda muzaffer olacaklarını söylemektedir. Bu açıdan Âkif, İstiklâl

Marşı'ndaki hatibi, o günlerde moral ve motivasyon bakımından desteğe ve tazelenmeye muhtaç olan halka, kendinden ve milletinden emin, erdemli bir rehber olarak sunmaktadır.

Mürüvvet ve fütüvvet dâiresinde insânı yücelten ahlâkî vasıflar

İstiklâl Marşı'ndaki erdemli insan modelinin öne çıkarılan asıl vasıfları mürüvvet ve fütüvvet dairesi kapsamındaki yiğitlik, kahramanlık, mertlik, cesaret ve sadâkat gibi özelliklerdir. Metnin kaleme alındığı yıllar ve şartlar düşünüldüğünde çoğunlukla bu vasıfların vurgulanması oldukça doğaldır. Yıllardır süren savaşlar, yaşanan hezimetler, görülen işkenceler ve çekilen çileler sebebiyle halk; fiziksel, ekonomik ve psikolojik bakımdan çökme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Böyle bir ortamda insanları ayağa kaldıracak ve azimle mücadele etmeye sevk edecek bir ruh, bir söylem gerekmektedir. Mehmet Âkif de şiiri oluştururken bu bilinçle hareket etmiş ve bu anlamda, tam bir kahramanlık destanı kaleme almıştır.

Âkif, yazdığı bu destanda başkahraman olarak kurguladığı hatibi daha ilk kelimedenden itibaren korkusuz ve cesur bir karakter olarak yansıtır. Bütün olumsuzluklara rağmen onu, cesaretini ve umudunu kaybetmeyen, düşman karşısındaki rahatlığını “korkma” diyerek çevresindeki diğer insanlara da aşılama çabasına çalışan biri şeklinde tanıtır. Kendisine vurulmak istenen zincirleri kıran, önüne çekilmek istenen bentleri çiğneyip yıkan, yoluna çıkan dağları delip enginlere sığmayan yiğit bir kahraman olarak tasvir eder. “Arkadaş! Yurduma alçakları uğratma sakın;”, “Sen şehîd oğlusun, incitme, yazıktır atanı; / Verme, dünyâları alsan da bu cennet vatanı.” ya da “Ruhumun senden, İlâhî, şudur ancak emeli: / Değmesin ma'bedimin göğsüne nâ-mahrem eli!” gibi mısralarla, gösterilen bu kahramanlıkların bireysel menfaatler için değil vatan, millet ve din uğruna olduğunu defalarca vurgular. Bu vurgular sırasında ise “korkma” hitabında olduğu gibi, “uğratma, incitme, verme, değmesin” şeklinde olumsuzluk eki almış fiiller kullanır. Özünü unutup yılgnlığa ya da gaflete düşünlere hitaben kullandığı bu fiillerle, bir taraftan da metnin kahramanı olan hatibin özelliklerini belirtmiş olur. Zira bir kişinin, yapılmaması gereken hareketleri başkalarına diyebilmesi ya da hatırlatabilmesi için öncelikle kendisinin bu hareketlerden uzak durması elzemdir. Nitekim Âkif'in bu konuda ne kadar hassas bir yapıya sahip olduğu mâlûmdur. O, “sadece bir köşeye çekilip düşündüklerini ve duyduklarını yazmakla yetinen bir şâir değildi. Aynı zamanda doğru bildiği şeyleri yapmaya çalışan, hareketlerini, samîmî duygularına uygun düşürmeye uğraşan, bir cemiyet adamı idi” (Düzdağ 1996:171). Dolayısıyla İstiklâl Marşı'nda Âkif'in sözcüsü olan hatibin, bizzat yapmadığı ya da yapmaktan çekineceği işleri başkalarına tavsiye etmesi düşünülemez. Bu anlamda hatip; gövdesini düşmanın hayasızlığı engellemek için siper eden, bastığı yerlerin sıradan toprak parçası olmadığını bilen, vatanını hiçbir şekilde satmayan ve milletinin kutsallarına yabancı eli değmesin diye gayret eden bir kahramandır.

Şiirde sıralanan bu özelliklerle hatibin sadâkat duygusuna vurgu yapıldığı ve muhataplarda da bu duygunun canlandırılmak istendiği söylenebilir. Sadâkatin; “Kendisine iyilik edene, lütufta bulunup koruyana minnet ve şükran duyguları ile bağlanma, bu bağlılığa yakışır şekilde davranma, hâinlik ve döneklik etmeme, vefâkarlık gösterme” (Kubbealtı Lugatı) anlamlarına geldiği göz önüne alındığında bu kelimenin, hatibi tanımlayabilecek en kapsamlı ifadelerden biri olduğu görülmektedir. Onun sadâkatini anlatabilmek için;

Bastığın yerleri ‘toprak!’ diyerek geçme, tanı!

Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
 Sen şehîd oğlusun, incitme, yazıktır atanı;
 Verme, dünyâları alsan da bu cennet vatanı.

dörtlüğü örnek gösterilebilir. “Geçme, tanı, düşün, incitme ve verme” fiilleriyle kurulan bu cümlelerde; “toprak, kefensiz yatan, şehîd, ata ve cennet vatan” ifadelerine yer verilmiştir. Üstünde bulunulan toprakların herhangi bir kara parçası olmadığı, bu “cennet vatan”ı elde etmek ve korumak için binlerce canın feda edildiği hatırlatılmıştır. Çünkü maddi veya manevi herhangi bir şeyi savunmak için onu benimsemek ve sahiplenmek gereklidir. Benimseyip sahiplenmek için de öncelikle farkında olmak lazımdır. Bu açıdan İstiklâl Marşı’nda hatibin yukarıda sıralanan değerlerin farkında olduğu ve başkalarına ancak bizzat inanıp uyguladığı eylemleri önerdiği görülmektedir. Başka bir ifadeyle hatip, sözüne itimat edilir ve peşinden gidilir erdem timsali bir şahsiyet konumunda tanıtılmıştır. Böylece metinde hatip aracılığıyla bir taraftan bu topraklara ve ecdada duyulan minnet ve şükran duyguları dile getirilip milletin değerlerini korumak için neler yapılması gerektiği belirtilirken diğer taraftan erdemli bir insanın nitelikleri sıralanmıştır.

Sonuç

Yirminci yüzyılın başında Osmanlı Devleti'nin yıkılmasıyla başlayan zorlu süreçte, Türk milleti büyük savaşlar ve yoksulluklarla mücadele etmiştir. Bu dönemde halkın moralini yükseltmek ve Millî Mücadele ruhunu canlandırmak amacıyla güfte yarışması düzenlenmiştir. Bu yarışmaya, ödülün kaldırılması şartıyla katılan Mehmet Âkif Ersoy, "Kahraman Ordumuza" ithafıyla İstiklâl Marşı'nı kaleme almıştır. 12 Mart 1921'de millî marş olarak kabul edilen bu metinde Âkif, bir taraftan milletin duygularına tercüman olmuş diğer taraftan bağımsızlık, iman ve azim gibi değerleri yansıtarak erdemli insan ve toplum anlayışını ortaya koymuştur. Bu yönüyle İstiklâl Marşı, yalnızca bir millî mücadele şiiri değil, aynı zamanda erdemli insanın vasıflarını sıralayıp tavsiye eden ahlakî bir rehber niteliğindedir.

Mehmet Âkif, inandığı değerlerden vazgeçmeyen, şiirleriyle toplumsal sorunlara ayna tutan ve söylemiyle eylemi uyumlu olan örnek bir şahsiyettir. İstiklâl Marşı'nda da inandığı değerleri dile getirerek millete öz benliğini hatırlatmayı ve kimlik farkındalığı oluşturmayı amaçlamıştır. Bu bağlamda şiir kurgusunda hatip (ben/biz), muhatap (sen/siz) ve düşman (öteki) olmak üzere üç gruba yer vermiştir. Hatip, Mehmet Âkif'in ve özünü muhafaza eden milletin sözcüsü konumundaki erdem timsali bir kahramandır. Muhatap kesim, asıl kimliğini unutup yılgınlığa düşmüş bireylerdir. Düşman ise milletin değerlerine saldıran, vicdanî yönden zayıf ve canavar ruhlu ötekilerdir. Diğer bir ifadeyle, muhatap kesimde kimlik bilincini tekrar oluşturup onları birlik ve direniş duygularına sevk etmek için kullanılan karşıt güçtür.

İstiklâl Marşı'nın asıl kahramanı; imanlı ve cesur kişiliğiyle milleti cesaretlendiren hatiptir. O; şairin ve milletin sesi olduğu kadar, erdemli insanın tüm özelliklerini de üzerinde taşır. Metinde hatibin öne çıkan ilk özelliği korkusuzluğudur. Şiirin ilk kelimesi olan “Korkma!” hitabıyla, onun cesaret ve iman dolu duruşu simgelenir. Kur’ân-ı Kerim'den ilhamla yazılan bu nidâyla umutsuzluğa karşı direnişin yanı sıra Allah'a güven ve şehadet arzusu ile hem dünyevî hem de uhrevî kurtuluş hatırlatılır. Metnin devamında hatibin tehditler karşısında yılmayan, her türlü zorluğa rağmen mücadeleyi sürdüren bir kişiliğe sahip olduğu vurgulanır. Düşman karşısındaki duruşuyla sarsılmaz

bir iradeye ve güçlü bir ruhsal yapıya sahip olduğu gösterilir. Bu özellikleriyle hatip, milletin moralini yükselten ve bireyleri harekete geçiren bir karaktere dönüştürülür.

İstiklâl Marşı'nda hatibin öne çıkarılan diğer vasıfları sadâkat ve fedakârlıktır. Vatanı sadece bir toprak parçası olarak değil, şehitlerin kanıyla yoğrulmuş kutsal bir emanet olarak gördüğü belirtilir. "Bastığın yerleri 'toprak!' diyerek geçme, tanı! / Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı." gibi mısralarla bu bağlılık pekiştirilir. Hatibin, atalarının fedakârlığını unutmayan ve onların bıraktığı mirasa sahip çıkma sorumluluğunu taşıyan erdemli bir insan olduğu ifade edilir. Onun bu sorumluluk sahibi ve bilinçlilik hâli, metinde sıkça kullanılan "verme, geçme, tanı, düşün" gibi kelimelerle diğer insanlara da tavsiye edilir. Tarihi zaferleri ima eden bir anlatımla, tekrar aynı günlerin yaşanabileceğini fakat bunun için tıpkı hatip gibi özdeki kimlik ve kişiliğe dönülmesi gerektiği işaret edilir.

Netice itibarıyla Mehmet Âkif, İstiklâl Marşı'nda hatip aracılığıyla sadece bireysel bir düşünceyi değil, milletin ortak vicdanını ve tarihsel hafızasını konuşturur. Bu hatip, sıradan bir anlatıcıdan öte; halkı içine düştüğü yılgınlıktan uyandıran, unuttuğu değerleri yeniden hatırlatan, kimlik bilincini tazeleyen ve milleti öz benliğine döndürmeyi hedefleyen öncü bir şahsiyet olarak kurgulanmıştır. Cesur, imanlı, sabırlı ve kararlı duruşuyla hem içinde bulunduğu şartların üstesinden gelmeyi başarmış hem de çevresindekilere moral ve yön vermiştir. Ayrıca onun mücadelesi sadece bu dünyadaki maddî varoluşla sınırlı değildir; aynı zamanda Allah'ın yardımına olan sarsılmaz inancıyla uhrevî saadeti de hedefleyen metafizik bir boyut taşımaktadır. Mehmet Âkif, üstün niteliklerle donattığı bu hatibi, yalnızca ideal bir insan modeli olarak tasvir etmekle kalmaz, aynı zamanda bu ideallere nasıl ulaşılacağına dair bir yol haritası da sunar. Bu yönüyle İstiklâl Marşı, yalnızca bir millî marş değil, aynı zamanda bir ahlak ve şahsiyet manifestosudur. Her mısraında mücadele ruhu, şehadet bilinci, vatan sevgisi ve ilahî kudrete güven yer alırken; bunların arkasında güçlü bir karakter, yani erdemli insan tipi yükselir. Mehmet Âkif'in bu hatip üzerinden sunduğu insan modeli, geçmişin değerlerinden güç alarak bugünün bireyine yön veren, hem bireysel gelişimi hem de toplumsal huzuru esas alan erdemli bir kahramandır.

Kaynaklar

- Alan, Selami (2018). *Tanzimat Edebiyatı'nda Millî Kimlik İnşası -Kurgu Kahramanları Örneği-*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Arıkan, Seda (2018). "Türkçede İkili Karşıtlık Kavramları Olarak 'Erdem ve Kusur'", *TEKE Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* 7/1: 592-606.
- Aydın, Mithat (2023). "Yunanlılar İzmir'de; Yunan Mezalimi Hakkında Yeni Bilgi ve Belgeler". *Belgi Dergisi* 26: 273-75.
- Aydın, Yahya (2017). "Yerküreden Maveraya Bir Çıglık: Mehmet Akif". *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9/19: 94-110.
- Çakan, İsmail L. (2006). *Âkifçe*, İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Çetişli, İsmail (2002). *Metin Tahlillerine Giriş -Şiir-*. Isparta: Fakülte Kitabevi Yayınları.
- Dağlar, Abdülkadir (2025). *Şak Şık Şakayık / Törelî İştikâk Denemeleri*. İstanbul: Ensar Yayınları.
- Devellioğlu, Ferit (1997). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

- Durukoğlu, Salim ve Özdemir, Betül (2015). "Türklerin Maruz Kaldığı İşkence, Sürgün, Katliam ve Soykırım Kaynakçası". *Düşünce Dünyasında Türkiiz* 6/32: 211-226.
- Düzdağ, M. Ertuğrul (1996). *Mehmed Akif Ersoy*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ersoy, Mehmet Âkif (2014). *Safahat*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Eşref Edip (1962). *Mehmet Âkif* (Birinci Cilt). İstanbul: Sebilürreşat Neşriyatı.
- Eycil, Ahmet (2003). "I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Mücadelesi Sırasında Maraş'ta Ermeni Mezalimi". *Bellekten* 67/250: 911-948.
- Eyuboğlu, İsmet Zeki (1988). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Güneş, Mehmet (2016). *Servet-i Fünûn'dan Cumhuriyet'e Türk Edebiyatında Manzum Hikâye*, Ankara: Hece Yayınları.
- Karaca, Nesrin (2021). "Bülbül Şiirinin İzinde Bursa'nın İşgali ve Mehmet Âkif". *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD) (Özel Sayı)* 35: 89-102.
- Koçin, Abdülhakim (2022). "Mehmed Âkif Ersoy'un Hayatı ve İstiklâl Düşüncesi", *100. Yılında İstiklâl Marşı ve Mehmed Âkif*, ed. Mehmet Tuğrul - Nuri Salık. Ankara: TBMM Başkanlığı Yayınları.
- Kubbealtı Lugatı*. "Fazîlet". 22.02.2025. <https://lugatim.com/s/FAZ%C3%8ELET>
- Kubbealtı Lugatı*. "Sadâkat". 07.07.2025. <https://lugatim.com/s/sadakat>
- Kur'an Yolu / Türkçe Meâl ve Tefsir* (2020a), 2. Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kur'an Yolu / Türkçe Meâl ve Tefsir* (2020b), 3. Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kuzgun, Meral (2020). "Hâkimiyet-i Millîye Gazetesine Göre Maraş'ın Fransızlarca İşgali ve Ermeni Mezalimi". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (Özel Sayı)* 17: 186-201.
- Lüleci, Abdullah (2014). "I. Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Topraklarında Ermeni Casusluk Faaliyetleri ve Devletin Aldığı Tedbirler (1914-1918)", *Akademik İncelemeler Dergisi*, 9/1: 249-268.
- Lüleci, Abdullah (2017). "Savaşın Gölgesinde Ermeni Vahan Çetesi ve Faaliyetleri", *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-III Bildiri Kitabı*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları: 1401-1411.
- Okay, M. Orhan (1989). *Mehmed Âkif Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Okay, M. Orhan – Düzdağ, M. Ertuğrul (2003). "Mehmed Âkif Ersoy". *Diyanet İslâm Ansiklopedisi* 28/ 432-439, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Okay, M. Orhan (2001). "İstiklâl Marşı". *Diyanet İslâm Ansiklopedisi* 23/ 355-356, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Sarıkoyuncu, Ali (1994). "Bilecik ve Çevresinde Yunan Mezalimi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 10/28: 19-48.
- Sınar, Alev (2007). "Bir Şehrin Edebiyata Yansıyan Acı Hikâyesi: Milli Mücadelede Bursa". *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8/13: 337-361.
- Sofuoğlu, Adnan (2002). "Kurtuluş Savaşı Döneminde Kocaeli - Yalova - İznik Çevresinde Rum ve Ermeni Terörü". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 18/54: 795-814.
- Topçu, Nurettin (1970). *Mehmet Âkif*. İstanbul: Hareket Yayınları.

Türkan, Ahmet (2023). *Erdemli İnsan Modeli*. İstanbul: Kitapyurdu Doğrudan Yayıncılık.

Türkçe Sözlük (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Yetiş, Kâzım (1992). *Mehmet Âkif'in Sanat-Edebiyat ve Fikir Dünyasından Çizgiler*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.